

Lavinia RĂDUCAN
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

Identitatea și infinita diversitate a condiției șamanice

„Avem artă pentru ca adevărul să
nu ne ucidă.”(Friedrich Nietzsche,
2018. *Nașterea tragediei*.)

Abstract: (The identity and infinite diversity of the shamanic condition) The ancestral spiritual experience, shamanism has always represented a fascination for the human being. Holder of a complex spiritual universe, the shaman is the master of ecstatic journeys, in the Upper world and in the Lower world, between Heaven and Earth. As Mircea Eliade shows, thanks to the experiences gained through "ecstatic trance", only the shaman knows the drama of the human soul, its instability and precariousness. The shaman is the great healer or the great physician of the soul. Starting from the belief that any disease is caused by a deficiency or a major spiritual crisis, the shaman descends into Hell to find the lost soul of the patient and bring it back to the body. The well-known play by Tennessee Williams, "Orpheus in Hell", illustrates the shamanic experience of Val Xavier, (also called Snake Skin), in order to save the soul of his lover - Lady; the modern version of Eurydice. In his capacity as a shaman, Snake Skin has the snake as a protective animal, but also as a master of initiation. The existence of the "animal double" in the character's destiny is the expression of the fact that shamanic powers are embodied in animals and that the role of the shaman consists in discovering them. The defining element of Val Xavier's existence is the guitar, since music is the language secret of the first artist - shaman of mankind: Orpheus!

Keywords: *shamanism, spirits - animals, trance, soul, guitar.*

Rezumat: Experiența spirituală ancestrală, șamanismul a reprezentat mereu o fascinație pentru ființa umană. Deținător al unui univers spiritual complex, șamanul este maestrul călătoriilor extatice, în lumea de Sus și în lumea de Jos, între Cer și Pământ. Așa cum arată Mircea Eliade, datorită experiențelor dobândite prin „transă extatică”, numai șamanul cunoaște drama sufletului omenesc, instabilitatea și precaritatea acestuia. Șamanul este marele vindecător sau marele medic al sufletului. Pornind de la credința ca, orice boala are drept cauză un deficit, sau o criză spirituală majoră, șamanul coboară în Infern pentru a găsi sufletul pierdut al bolnavului și a-l readuce înapoi în trup. Cunoscuta piesă a lui Tennessee Williams „Orfeu în Infern”, ilustrează experiența șamanică a lui Val Xavier, (numit și Piele – de - șarpe), în vederea salvării sufletului iubitei sale – Lady; versiunea modernă a lui Euridice. În calitate de șaman, Piele – de - șarpe are ca animal protector, dar și ca maestru de inițiere șarpele. Existența „dublului animal” în destinul personajului, este expresia faptului că, puterile șamanice sunt întrupate în animale și că, rolul șamanului constă în descoperirea acestora. Elementul definitoriu al existenței lui Val Xavier, este chitara, întrucât muzica este limbajul secret al primului artist – șaman al omenirii: Orfeu!

Cuvinte-cheie: *floare; sămânța; flow; libertate; creație.*

Șamanul este atletul magic al stărilor de conștiință, precum și deținătorul unui univers spiritual autonom și complex. Maestru al călătoriilor extatice între Cer și Pământ, între lumea de Sus și lumea de Jos, șamanul alunecă sau zboară în extaz. Așa cum subliniază Mircea Eliade călătoriile extatice la Cer, zborul magic, experiențele de levitație, sunt expresii ale vocației șamanice. Abolind limitele între lumi, șamanul regăsește, preț de-o clipă, condiția paradisiacă a omenirii „dintr-un ilud tempus” fericit, la care se poate ajunge doar prin experiența paradoxală a extazului. De aceea, Mircea Eliade insistă asupra dimensiunii ornitomorfe prezente în orice costum șamanic. Costumul conține de cele mai multe ori pene de pasăre, iar structura acestuia încearcă să se apropie tot mai mult de forma unei păsări. În cazul șamanilor iakuti, costumul înfățișează un schelet de pasăre, la șamanii altaici are înfățișarea unei bufnițe, la șamanii soioție prezent simbolul acvilei, iar la șamanii sud-americani costumul are forma unui vultur. Mircea Eliade amintește despre costumul șamanului mongol, care are aripi pe umăr iar șamanul, se simte preschimbat în pasăre ori de câte ori îl îmbracă. În zborul spre celălalt tărâm, costumul de pasăre este esențial, întrucât e mai ușor de ajuns la Cer dacă costumul e ușor și sugerează zborul. Samanii, ca și vrăjitorii de altfel, sunt înzestrați cu puterea de a zbura, de a intra în „transă ascensională”, prin care pot parcurge, într-o clipită, distanțe imense.

„Zburând prin văzduh în chip de păsări, sau sub înfățișarea lor normală, șamanii puteau să proclame într-un fel decăderea umană...pentru că multe mituri sunt legate de timpul primordial, în care toți oamenii puteau urca la ceruri, cățărându-se pe un copac, ori pe o scară, înălțându-se prin propriile lor mijloace sau fiind purtați pe aripile unei păsări. Decăderea omenirii împiedică masa oamenilor să se înalțe la cer”. (M. Eliade 2000, 437 – 438)

Alături de aceste simboluri ascensionale, pasărea este și simbolul șamanic pentru reprezentarea sufletului. Așa cum arată Ioan Petru Culianu în „Călătorii în lumea de dincolo”,

„sufletul este o ființă miniaturală, în formă de pasăre, fluture, adică de creatură înaripată; el mai poate arăta ca o sferă de fulgi de vulture”. (I. P. Culianu 2002, 85)

Reprezentarea „înaripată” se referă la imaginea sufletului liber, dar poate să fie și un suflet pierdut, bolnav, care hoinărește între lumi. Medic al sufletului prin excelență, șamanul are misiunea spirituală de a recupera sufletul bolnavului și a-l readuce în trup.

În „Orfeu în Infern”, Tennessee Williams realizează un portret unic și arhetipal al șamanului întruchipat în piesa de Val Xavier. El se prezintă sub numele de Piele – de - șarpe, adică sub forma sufletului său animal. Elementul definitoriu al personajului fiind haina din piele de șarpe, de care nu se desparte niciodată. Așa cum precizează

Mircea Eliade, fiecare șaman are un animal protector, care îi permite să se metamorfozeze, constituind „dublul” său și maestrul de inițiere.

Animalele sunt deținătoarele unor puteri șamanice secrete, dobândite din timpurile paradisiace, când nu se produsese încă ruptura dintre lumea animală și om.

„Existența în destinul șamanului a acestor spirite animale trebuie înțelese „drept” semne autentice ale călătoriilor extatice ale șamanului în lumea de dincolo. Animalele – spirite își asimilează rolul de spirite ale strămoșilor, aceștia îl conduc pe șaman în lumea de dincolo (în Cer, în Infern), îi relevă misterele, îl instruiesc”. (I. P. Culianu 2002, 85).

Casta inițiativă a șamanilor avea credință că, puterile lor erau de fapt puterile animalelor și că animalele și oamenii au fost cândva rude. Dacă paradisul mitic al unității dintre om și animal este pierdut pentru oamenii obișnuiți, acesta rămâne accesibil pentru șaman, întrucât, dintre toți oamenii, numai șamanul se mai poate integra într-un timp mitic, al unității primordiale. Așa cum arată Michael Harner în „Calea Șamanului. Un ghid pentru putere și vindecare”, șamanul beneficiază de puterea animalului său protector, folosindu-se de puterea spirituală a întregului său gen. Credința șamanilor că se pot metamorfoza în formele spiritului animal care îi protejează, este veche și larg răspândită.

Imitând sau asimilând mersul unui animal, îmbrăcându-se în pielea acestuia, șamanul își depășea condiția sa profană, dobândind un mod de a fi supraomenesc. De aceea, Val are datele și comportamentul dublului sau animal: temperatura cu câteva grade mai ridicată decât majoritatea oamenilor, mersul e rar, legănat, de o grație molatică, asemeni „onduirii” și târșul șarpelui.

Înceindu-și perioada adolescenței năvalnice, marcată de eșecul iubirii, Val părăsește ținutul său natal, nu înainte de a face apel la un spirit – animal, la un maestru de inițiere.

Deloc întâmplător își alege șarpele, atât ca maestru spiritual, cât și ca animal de putere. După inițiere, Val părăsește ținutul copilăriei sale, luând cu el doar haina de piele de șarpe.

Așa cum arată Mircea Eliade în „Drumul spre Centru”, în mitologie șarpele simbolizează întunericul, forța vitală primordială, dar și veșnică regenerare. Din cauza capacității lor de a-și schimba pielea, dar și habitatul lor de sub pământ, șarpele este simbolul morții aparente. Lepădându-și pielea periodic, fără durere și practic născând mereu, șarpele a fost asociat cu nemurirea, cu vindecarea miraculoasă, cu tainele vieții și ale morții. În alchimie este cunoscută imaginea lui Ouroboros, șarpele care își mușcă propria coadă, semnificând eternitatea, reînnoirea vieții și natura ciclică a universului. Simbolul șarpelui înfășurat în inele, reprezintă eterna ciclicitate a fenomenelor și ritmurilor cosmice.

În aceeași timp, șarpele a fost folosit și ca emblemă a vindecării, întrucât unul din simbolurile medicinei moderne, este toiagul zeului vindecător Asclepius, toiag în

jurul căruia este înfășurat un șarpe cu capul în sus. Un mit antic relatează tragică poveste a lui Asclepius, care era un vraci atât de mare, încât putea să readucă morții la viață. Această neobișnuită știință, ar fi desprins-o de la un șarpe, pe care îl văzuse cum l-a readus la viață pe un altul. Pentru a nutribura ciclul natural, al vieții și al morții, Asclepius este ucis de Zeus cu un fulger. Dar, după moartea sa năpraznică este adus de Zeus printre stele, în constelația Ophichus sau „purtătorul de șerpi”. În amintirea marelui vraci, șerpilor erau adesea folosiți în Grecia antică în ritualurile de vindecare, considerându-se că veninul lor are mari calități terapeutice.

Inițial, Piele – de – șarpe pătrunde în casa lui Lady pentru a-și îndeplini misiunea sa de vindecător, al sufletului femeii, pierdut printre demonii existenței sale. Asemeni lui Orfeu, el coboară în adâncul Infernului pentru a-și salva iubita. Chinuită cumplit în infernul său existențial, Lady are totuși speranța că, într-un final o fie salvată:

„Cred că inima mea știa că într-o zi cineva se va pogori să mă scoată din acest infern! Ai fost tu Acela. Și iată-mă! trăiesc din nou. Nu vreau să mă ofilesc în bezna de aici”. (W. Tennessee 1978, 91)

Datorită vocației sale de Mare Vindecător, numai șamanul cunoaște „drama sufletului omenească, instabilitatea și precaritatea acestuia”. Șamanul știe că boala este de fapt „o alterare”, o pierdere și o înstrăinare a sufletului de sine însuși. De aceea, coboară în Infern după Lady, întrucât sufletul acesteia îi este „îmbolnăvit” de drama morții violente a tatălui, de pierderea dragostei, de trauma avortului, sau de închisoarea căsniciei sale. Dar, în cele din urmă șamanul ajunge să se îndrăgostească de subiectul șamanizat. Sufletul său animal, încearcă să intre în conexiune cu sufletul ei demult pierdut. „Așa e, suntem ca două animale străine, care se adulmecă unul pe altul”.

Pentru Piele – de – șarpe, dragostea înseamnă comuniunea perfectă între două suflete animale, comuniunea cu latura esențială și nemuritoare a ființei celuilalt. Dar, aspectul malefical dragostei, cel al pierderii de sine sub flacăra pasiunii, îl va distruge.

„Anesteziat” de magia dragostei, își pierde sufletul animal, cu toate că este avertizat de Carol: „Să știi Piele – de – șarpe, că aici ești în pericol. Ți-ai lepădat haina... și ai îmbrăcat o frumoasă haină albastră de pușcăriaș”. (W. Tennessee 1978, 54).

Învăluit în plasa dragostei și a atașamentului lumesc, șamanul uită de înțelepciunea șarpe și cade victimă violenței profanului. Dragostea a fost „arma” cu care a fost lovit. Impuritatea pasiunii „îl golește” de puterile șamanice, astfel încât ajunge să fie ars de viu. Așa cum vedem în didascălii:

„Prin întuneric izbucnește o flăcărie albastră ...fioroase chipurile urmărilor iau, în lumină tulbure, înfățișări infernale”. (W. Tennessee 1978, 96).

Ucigașii sunt asemeni câinilor infernali, care păzesc cu strășnicie trecerea sufletului într-o altă dimensiune. Acești cerberi sângeroși săvârșesc, fără să știe, un omor ritualic, în urmacăruia se împlinește mai departe destinul șarpelui.

Așa cum sublinia Ioan Petru Culianu în „Călătorii în lumea de dincolo”, adesea sufletul liber părăsește corpul în formă de „fulger, scânteie, flacără, sau forma de foc”.

Mircea Eliade în „Șamanism sau tehnicile arhaice ale extazului” amintește de credință că focul este elementul care asigură un destin ceresc post - mortem; întrucât focul, indiferent de forma lui de proveniență, îl transforma pe om în spirit.

„Mai întâlnim concepția potrivit căreia, unii privilegiați, ale căror trupuri sunt arse, își iau zborul odată cu fumul”. (M. Mircea 2000, 198)

Datorită înălțimii spirituale a condiției lor, șamanii au fost recunoscuți și ca „stăpâni ai focului”, devenind insensibili, în timpul extazului, la contactul cu jăraticul, sau cu orice formă de foc. De aceea, stăpânirea focului sau incinerarea, era asimilată unei etape de inițiere șamanică. Moartea prin foc semnifică renașterea, imortalitatea, dar și regenerarea timpului.

Dovadă fiind nemuritorul mit al păsării Phoenix. Tot prin intermediul focului, Val dispare, lăsând în urmă pielea de șarpe, pentru a se putea întrupa în alta. Și astfel curgerea continuă.

„Animalele sălbatice își lasă pielea în urmă, își lasă în urmă pielea lor curată și dinții, și oasele lor albe, pentru ca cei de o ființă cu ele să le urmeze”. (W. Tennessee 1978, 97).

Continuator al Marelui Șaman Orfeu, Val se definește prin muzică, respectiv prin chitară. Chitara este acel instrument sacru prin care el mai păstrează legătura cu lumea armoniilor celeste. În același timp, chitara este magicul instrument al purificării rituale, portalul spre alte dimensiuni. De aceea, chitara îl însoțește peste tot unde merge, devenind aproape o prelungire a ființei sale

„Tovarășă vieții mele! Ori de câte ori mă atinge ceva necurat, ea mă spăla ca o apă limpede”. (W. Tennessee 1978, 97).

Chiar și sub amenințarea linșajului, nu îi permite șerifului Talbott să atingă chitara, considerându-l impur. Mâinile care s-au umplut nu o dată de sângele victimelor, acele mâini criminale, nu -i pot atinge chitara.

„Uită-te, dar nu o atinge. Nu permit nimănui decât muzicienilor să o atingă”. (W. Tennessee 1978, 80)

E dispus totuși să explice semnificația inscripțiilor de pe chitară:

„E Leadbelly. Cel mai mare artist din toate timpurile. Cântă la o chitară cu douăsprezece strune. Atât de bine a cântat o dată, încât a înmuiat inima de piatră a unui guvernator din Texas, care l-a grațiat de laocnă. Și uită-l pe ăsta! E Oliver King Oliver! E un nume nemuritor. Cel la mare trompetist, de la Arhanghelul Gabriel încoace. Numele negresei Bessie Smith este înscris printre stele. Și pe ăsta îl vezi? Un alt nemuritor. Numele lui este de asemenea înscris printre stele“ (W. Tennessee 1978, 81)

Numele celor înscriși pe chitară sunt numele unor inițiați, care prin puterea cathartică a muzicii, au readus lumea în armonia cosmică. Și nu întâmplător, acești muzicieni legendari au ajuns printre stele, căci acolo este patria lor – constelația Lira.

Se pare că, după moarte cântăreții fabuloși ajung să cânte acolo sus, printre stele. Orfeu, legendarul cântăreț trac este fiul zeului Apollo, stăpânul Muzelor. Potrivit lui Homer, și ulterior întregii mitologii grecești Apollo însumează, în dimensiunea sa spirituală, atât nebunia profetică, cât și nebunia divină (mânia) a creației. Întreaga ființă a zeului este muzica, esența acestei muzici constând în redarea frumuseții și armoniei universale.

Cântăreț din liră, ca și Orfeu, Apollo este marele muzician al firii, dar cântecul său nuse înalță dintr-un suflet pierdut în visare, ci „zboară” direct la țintă, la adevăr. De aceea, din muzică sa răsună parcă o maximă divină, care îndeamnă la glorificarea ordinii, echilibrului și măsurii.

„Haosul trebuie să se structureze, tumultozitatea trebuie să se supună măsurii egale a tactului, elementele opuse trebuie să se regăsească în armonie”. (M. Eliade 2000, 82)

Pândar ne povestește că, Orfeu era fiul lui Apollo și a muzei Calliope, muza dansului și a elocinței. La naștere, zeul i-a dăruit o liră fermecată, făurită de însuși Hefaisos, iar mama sa, i-a pus pe limbă „trei stropi de rouă”, înzestrându-l cu darul de a recita și cânta minunate stihuri. Dacă Apollo l-a învățat să cânte, Calliope și surorile sale l-au invitat în arta cântului.

Tragica poveste de dragoste dintre el și Euridice, avea să înduioșeze atât puterile pământeste, cât și cele infernale. Tot cântându-și durerea, acompaniat de sunetele lirei sale, Orfeu ajunge la porțile Hadesului. Prin vraja muzicii, pătrunde în lumea de dincolo și convinge stăpânii Infernului să o ia cu el pe Euridice. Însă, înnebunit de dor, nu respectă singura condiție pusă de Hades: aceea de a nu privi înapoi. Interdicția fiind încălcată, Euridice redevine umbră și dispare pentru totdeauna. În zadar încearcă Orfeu să-i prindă urma, în zadar se roagă de corăbierul Infernului să-l treacă înapoi. Euridice este răpită pentru vecie în lumea subpământeană.

Durerea lui Orfeu nu își poate găsi consolarea decât prin cântec. Durerea lui a îndurerat întreagă lume. Cântecul lui Orfeu nu era un simplu cântec, ci un „ceremonial ritualic”, o comuniune sacrală prin melos și cuvânt .

Orfeul era un fel de magician al cuvântului cântat, al armoniei și ritmului. Dar, cuvântul său cântat, amintea de „limba primordială” a omenirii, de „limbajul ritmat” despre care vorbea Platon. Civilizația orfică a melosului și incantației cuvântului, presupunea existența unei lumi în vibrație, o lume în mișcare și etern al devenire. Muzica sa avea putere să îmblânzească fiarele sălbatice, să oprească zborul păsărilor sau să facă munții să danseze. Pruncântului lui, Orfeu aduce cu sine pădurile, fiarele și stâncile, care, hipnotizate, îl urmează.

Pentru filosoful Anton Dumitriu în „Eseuri”, cuvintele lui Orfeu erau „cuvintele ale vieții”, iar melosul „melodie a ritmului cosmic”.

Indiferent la tot și la toate, Orfeu stârnește mânia menadelor care îi poruncesc să le cânte un cântec orgiastic. Neputând să le îndeplinească dorința, Orfeu este tăiat în bucăți de către acestea. După poetul Ovidiu, capul și lira sa au fost aruncate în râul Hebrus și purtate pe Marea Egee, până la țărmul insulei Lesbos. În plutirea pe apele râului, capul său nu a încetat să cânte, cântecul fiind repetat de tărâmurile întregului fluviu. În semn de prețuire pentru muzica sa nepieritoare, zeii îi ridică lira la cer, formând constelația Lirei.

În „Istoria Credințelor și Ideilor Religioase”, Mircea Eliade precizează ca Orfeu era primul Mare Saman al omenirii, mitul său fiind un mit de sorginte șamanică.

„Ca și șamanii, eleste vindecător și cântăreț, el farmecă și stăpânește fiarele sălbatice; el coboară în Infern să o scoată pe Euridice, capul său este păstrat și servește de oracol, așa cum în secolul al XIX – leaeste cazul cu craniile șamanilor yukagiri ... În plus, Orfeu era în relație cu o serie de personaje fabuloase – precum Abaris, Aristeas, caracterizate, de asemenea tot prin experiențe extatice de tip șamanic sau presamanic”. (M. Eliade 2000, 341)

Aceleași Mircea Eliade subliniază, rolul fundamental al muzicii în cadrul ceremoniilor de inițiere șamanică. Cântecul tobei, numit și „calul șamanului”, pregătea prin melodie și ritm, tranșă sau extazul. Prin vraja sunetelor, prin concentrarea extremă provocată de bătăile prelungite de toba, șamanul coboară în lumea spiritelor.

Întrucât toba este făcută într-o bucata de lemn din Arborele Cosmic, atunci când șamanul bate toba, se proiectează în chip simbolic, lângă Arbore, adică este proiectat în Centrul Lumii și se poate înălța la Cer, în orice clipă. În timpul ceremoniilor șamanice, în funcție de zona lor de apartenență, șamanii foloseau și alte instrumente muzicale: tamburina la șamanii tibetani, un instrument cu coarde la șamanii siberieni, clopotul muzical la șamanii samoiezi, etc. În timpul ceremoniilor șamanice era valorizată și muzica vocală, rolul cântecului fiind de asemenea esențial. De regulă, cântecelele șamanilor sunt alcătuite dintr-una sau din doua linii melodice, din care iau naștere apoi două sau cel mult, patru fraze muzicale. Cântatul este repetat ore întregi, fără întreruperi, ultima notă fiind imediat urmată de cea de început, fără nici o trecere. În aceste cântece rituale, șamanul povestește cum se înalță la Cer cu ajutorul unei frânghii coborâte

anume pentru el, cum împinge cu mâna stelele care îi stau în cale, cum pătrunde cu ajutorul demonilor înaripați sub pământ, unde este foarte frig, etc.

Istoria sacră a muzicii se leagă de identitatea miraculoasă a primului Mare Saman – Orfeu.

Aceasta identitate șamanică, se pulverizează într-o infinitate a muzicii, în „pulberea de stele” cu care muzicienii au binecuvântat de atunci pământul. Toată firea își îngână acumcântul sau cosmic, pentru ca, Orfeu, primul Mare Saman a început odată să cânte.

De aici, diversitatea planetară a muzicii!

Referințe bibliografice:

- Culianu, Ioan Petru. 2002. *Călătorii în lumea de dincolo*. Iași. Editura Polirom.
- Dumitriu, Anton. 1986. *Eseuri*. București. Editura Eminescu.
- Eliade, Mircea. 1997. *Șamanismul și tehnicile arhaice ale extazului*. Traducere de BrîndușaPrelipceanu and Cezar Baltag. București. Editura Humanitas.
- Eliade, Mircea. 2000. *Istoria ideilor și credințelor religioase*. Traducere de CezarBaltag. București. Editura Univers Enciclopedic.
- Harner, Michael. 2019. *Calea Șamanului. Un ghid pentru putere și vindecare*. Traducere de Constantin Stan. București. Editura Herald.
- Maxim, Ion. 1976. *Orfeu și bucuria cunoașterii*. București. Editura Univers.
- Tennessee, Williams. 1978. *Teatru*. Traducere de Mihnea Gheorghiu. București: Editura Univers.